
УДК 811.161.2'36

Олена Кульбабська (м. Чернівці)

СУЧАСНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ПРЕДИКАЦІЇ В МОВОЗНАВСТВІ

У статті з'ясовано лінгвістичний статус категорії предикації в науковій парадигмі. Розглянуто різні методи, підходи до аналізу категорійної структури речення. Зроблено висновок про те, що логічний суб'єкт / предикат, психологічний суб'єкт / предикат, дане / нове становлять те саме явище, розглянуте в різних ракурсах. Поєднання декількох аспектів у вивченні предикації дає змогу теоретично і практично осмислити такі актуальні проблеми сучасного мовознавства, як питання про класифікацію простих речень, синтаксичних зв'язків і семантико-синтаксичних відношень, взаємозв'язків речення і тексту.

Ключові слова: *теорія, категорія, мова, мовлення, предикація, предикативність.*

У сучасних граматичних дослідженнях одним із найвагоміших теоретичних принципів розмежування типів простого речення є виділення формально-синтаксичного, семантико-синтаксичного та комунікативного рівнів, які учені розглядають як ієрархічну систему значень, зумовлених характером функціонування синтаксичних одиниць (див. праці І. Вихованця, К. Городенської, В. Русанівського, А. Загнітка, І. Слинька, Н. Гуйванюк, М. Кобилянської, К. Шульжука, Н. Іваницької, Л. Кадомцевої, Н. Арват та ін.). Поєднання декількох аспектів дає змогу теоретично і практично осмислити такі актуальні проблеми сучасного мовознавства, як питання про класифікацію простих речень, їхньої елементарності / неелементарності, синтаксичних зв'язків і семантико-синтаксичних відношень, функціональних типів синтаксичних одиниць, взаємозв'язків речення-висловлення й тексту [24: 7].

Останнім часом спостерігаємо тенденцію до залучення різних методів, прийомів і підходів до аналізу категорійної структури речення. Оскільки „загальний рух синтаксичної думки йшов від логічної до психологічної, потім до формально-граматичної концепцій, від яких

звернув до категорій комунікативних, семантичних та прагматичних" [40: 450], то це не могло не позначитися і на потрактуванні поняття предикації, „незважаючи на те, що воно поки важко розпізнається в численних визначеннях, які трапляються в лінгвістичній літературі" [16: 27]. Спробуємо проаналізувати найсуттєвіші з них.

Предикація як складник мовленнєво-мисленнєвих процесів

У цьому аспекті предикацію розуміють як будь-який мисленнєвий акт, тобто зміну структури свідомості, що здійснюється під впливом сприйнятих знаків. Так, Г. Мельников пропонує назвати повідомленням таку послідовність мовних знаків, що викликає хоча б одну предикацію [23: 119], а власне предикацію трактує як процес змін, який забезпечує формування нового, вихідного знання у свідомості слухача і який стосується не тільки породження висловлення, його структури, але й розшифрування повідомлення адресатом; вихідного знання, що актуалізується у свідомості одержувача інформації в комунікативному акті [Там само: 120]. Подібну позицію щодо ролі предикації в побудові граматичного речення обстоює також А. Лосєв: „... без цієї предикації в мові взагалі нічого не обходиться, оскільки мовний знак завжди є актом людської свідомості й мислення, а свідомість і мислення за своєю суттю не можуть обходитися без процесів предикації" [21: 403].

Учені розмежовують логічну та граматичну предикації, вказуючи на їх суттєві ознаки: *акт логічної предикації*, тобто судження, полягає в ствердженні або запереченні чогось [34: 223]; *граматична предикація* „має не тільки різний ступінь предикативності, але й багато різновидів залежно від різних рівнів мови", „може як завгодно комбінувати члени граматичного речення, абсолютно вільно й у будь-яких поєднаннях" [21: 405]. „За співвіднесеності речення з логічним судженням, у якому щось або стверджується, або заперечується, предикація має свій вияв у характеристиці логічним предикатом змісту логічного суб'єкта. Зовнішньою граматичною формою вираження предикації є відношення між підметом, який вказує на предмет думки (співвідноситься з суб'єктом), і присудком, який виражає ознаку суб'єкта (співвідноситься з предикатом)" [35: 325].

Предикація, на думку Н.Арутюнової, — це логіко-синтаксичні відношення, що виникають у реченні як різновид характеристики: суб'єкт слугує знаковим еквівалентом предмета дійсності, а предикат не має референції до предмета, він — його означене — є субститутом абстрактного поняття, тобто має стосунок тільки до свого означуваного. Суб'єкт належить світу, а предикат — мисленню про світ [2: 18 — 19, 378]. Причому одне і те ж слово може виступати то у функції виділення (іменування) предмета, то у функції характеристики (останню інколи називають предикацією) [15: 25]. Таким чином, предикаційний аспект відтворює динаміку руху думки-мовлення. Структура думки, що на ній ґрунтується речення, спричинює синтаксичне членування

конструктивного ядра на дві частини (групи) і „нове їх сполучення, яке в цей момент фіксує свідомість” [7: 52]. Тому речення як оболонка думки має складатись як мінімум з двох елементів: суб’єкта, безпосередньо співвідносного з предикатом думки, і предиката, що виражає властивість, відношення, дію, пов’язану з суб’єктом, стверджуючи або заперечуючи його. Цей зв’язок, встановлюваний свідомістю і виражений у реченні, на думку В.Гака, і є предикацією [7: 52]. Попри те, обидва компоненти думки, слушно зауважує К.Шульжук, не завжди виражені вербально і сама думка не завжди достатньо чітко членується на два компоненти [див. 38: 47 – 48].

У сучасній лінгвістиці на ґрунті інформативної теорії витворилося узагальнене значення предикації як результату когнітивної діяльності. За визначенням Г. Манаєнка, „власне предикація — це перетворення багатомірної, проте не організованої структури пропозиції в лінійну; мовленнєво-мисленнєвий акт виділення індивідуального концепту як предмета думки і предикатного концепту як його прояву, а також встановлення (виявлення) як самого зв’язку між ними, так і його вектора” [22: 64]. Ідеться передусім про співвідношення понять *інформація*, *пропозиція* та *предикація*: „Репрезентація пропозиції як предиката і суголосних йому актантів не відповідає розумінню предикації як акту поєднання двох предметів думки, навіть виражених цим предикатом і будь-яким його актантом, оскільки "семантичний інваріант", по суті, відповідає номінативному аспекту речення (висловлення), протилежному за функцією предикації в мові. Отже, неможливо прийняти репрезентацію предикації як акту створення пропозиції, бо це акти, різні за функціональною природою. /.../ Предикація — це акт когнітивної діяльності мовця (установлення логічного відношення); одиниця інформації” [Там само: 61, 65].

В. Курдюмов у дисертаційній праці „Предикація і природа комунікації” (1999) обґрунтовує предикацію як динамічну основу мовленнєвої діяльності й мовних процесів та інтерпретує її як засіб сприйняття й осягнення дійсності за допомогою мовних структур у межах системної парадигми „*предикація — динамічна багатовимірна структура мови — онтологічна (= екзистенційна) сутність („природа”) комунікації*” [??].

Учені пропонують трактувати предикацію як особливий акт породження речення: „Предикативна структура (речення), на противагу непередикативним структурам (напр. іменній фразі), — це „інструкція” для додавання *певної порції нового матеріалу структури*, що являє собою „існуюче знання” слухача й, відповідно, потрібного для породження цієї структури” [39: 148].

Отже, предикація у фокусі уваги когнітивної лінгвістики представлена як процес (засіб) організації, опрацювання і передачі інформації про довкілля, як скарбниця знань про світ, як структурована значуща категорія, що уможливорює опрацювання нових вражень і збереження інформації про минуле.

Предикація як психологічний процес утворення речення

Увага дослідників цього напрямку зосереджена головним чином на розгляді „психологічного типу” організації висловлення, що бере свій початок із фундаментальних праць О.Потебні про психологічний процес творення речення (1976; 1958 — 1985) та концепції мовомислення Л.Виготського (1934). Акт аперцепції у трактуванні О.Потебні, на наш погляд, співвідноситься з „особливим рухом думки, відомим під назвою „предикавання” („присудковості”)” (Д.Овсянико-Куликовський), із „психологічною комунікацією” (О.Шахматов), з ідеєю „імплицитних предикативностей” (С.Бернштейн), із „пропозицією” (С.Кацнельсон), „з механізмом глибинної предикації”, за посередництва якого встановлюється сам факт зв'язку одного психологічного компонента з іншим (О.Залевська).

Останнім часом мовознавці активно досліджують предикативність ранніх дитячих однослівних висловлень (А.Шахнарович, Т.Наумова та ін.). У цьому аспекті вчені виділяють три типи предикації: 1) „*предикація ствердження*”, коли дитина пізнає відношення між предметами й діями; 2) „*предикація дії*”, коли дитина має оволодіти назвою предмета, потім дією (перцептивно) і, нарешті, пов'язує одне з іншим; 3) „*предикація атрибуції*”, що означає розуміння відмінностей між об'єктом і якостями, ознаками предметів [37: 40 — 41]. Отже, компоненти думки (психологічного судження) відрізняються одні від інших не за їх роллю у структурі думки як у пізнавальному акті, а лише за часом появи у свідомості мовця. При цьому психологічний присудок є найважливішим елементом, метою повідомлення, що „встановлює відмінність між психологічним підметом і психологічним присудком за тими ж ознаками, що й між логічним суб'єктом і предикатом, а саме за їх роллю у структурі думки як пізнавальному акті” [26: 23 — 24]. Заслуговує на увагу витлумачення предикації, що спирається на ідею „синтаксичних рівнів”, або „планів повідомлення”, висловлену М.Каранською. Враховуючи взаємозв'язок глибинних історичних процесів у синтаксисі з етапами розвитку мислення, дослідниця виділяє чотири зрізи синтаксичних рівнів: *вигово-вказівний* — думку виражено виговим словом у діалогах (у сучасних граматиках їх трактують як „слова-речення” або „еквіваленти речення”. — О.К.); *номінативний* — думку виражено номінативним реченням, що фіксує предмет, явище, які перебувають у полі сприймання, мислення чи уявлення мовця; *дієприкметниковий* — думку зреалізовано у стосунку до процесуального стану предмета; *дієслівний (активний)* план повідомлення репрезентує думку про діяльність предмета [14]. Перехід від старого знання до нового О.Залевська називає *актуальною предикацією*, основою для якої є позачасовий зв'язок предметів та ознак. Це зафіксоване в пам'яті знання про те, яким об'єктам відповідають певні ознаки, що належать тим чи іншим об'єктам [13]. На нашу думку, встановлення зв'язку на зразок „нове — дане” можна назвати „тематизацією”, що дає підстави аналізувати предикацію із функціональної позиції.

Предикація як акт членування висловлення на комунікативно значущі елементи

Учені мають рацію, зазначаючи, що логічний аспект аналізу речення часто розчиняється в конструктивному та комунікативному аспектах, В. Бабайцева, Л. Максимов (1981). Логічний суб'єкт зазвичай ототожнюють із темою, даним, „відомою” інформацією, основою висловлення, а логічний предикат — відповідно з ремою, новою інформацією, предикованою частиною. „Як синхронічний, так і діахронічний опис тих чи цих мовних (категорійних) елементів, а також їхніх зв'язків та стосунків у рамках словоформи чи речення, — зауважує А. Даниленко, — має ґрунтуватися не так на властиво морфологічних або синтаксичних засадах (бо наперед годі визначити напевне, чи ми маємо до діла зі словом як одним зі способів сполучення морфем, чи з реченням як одним із виявів повідомлення), як на комунікативних основах „руху думки”, або предикуювання нового знання у співрозмовника” [11: 59]. Так, І. Распопов пов'язував актуальне членування з вираженням цілеспрямованості повідомлення, із завершенням акту предикації та формуванням речення як комунікативної одиниці [28: 44]. Саме актуальне членування є „тією базою, на якій здійснюється предикуювання: зміст речення має стосунок до дійсності через відношення одного до другого компонентів актуального членування”. Предикуювання, за його словами, „становить собою двобічний акт у разі поділу висловлення на певні комунікативно значущі елементи (що й виражено в актуальному членуванні речення) та одночасно у встановленні зв'язку між ними, у поєднанні цих елементів у єдине ціле (причому цей зв'язок кваліфікуємо в модальному плані: як реальний, можливий, бажаний і т.ін., а також у плані часовому: як здійснювальний у теперішньому, майбутньому чи минулому)” [Зазн.пр.: 35 — 36]. М. Всеволодова також стверджує, що „вибір пари „предиковане” — „предикувальне”, створення свого роду опозиції „носій ознаки”: „ознака” або „ознака”: „її носій” /.../ має стосунок до комунікативного аспекту висловлення” [6: 85]. Цю опозицію формує інтонація, співвідносна не стільки з граматичними значеннями, скільки зі смисловими зв'язками означуваного й означеного, з комунікативною перспективою висловлення (О. Бельський).

Накладання комунікативного членування на логічне та їх взаємодію в рамках одного висловлення можна пояснити об'єктивними факторами. Мовець (суб'єкт думки) виділяє в предметі чи явищі певну ознаку, відношення, формує думку за логічною формулою $S \in P$, інакше кажучи, S — це „тематична предметність”, а P — „предикація” [1: 78], і коли мовець повідомляє її слухачеві, то новим, у його розумінні, для слухача буде саме виділена ознака. Причому цю ознаку в мовленні, вважають дослідники, супроводжують певні об'єктивно-модальні та часові характеристики (предикативні ознаки). Можна говорити про предикацію та референцію з позиції міжособистісної діяльності, оскільки мовець обирає та характеризує об'єкти референції з огляду

на індивідуальні цілі міжособистісної взаємодії та власних уявлень про партнера комунікації. За спостереженнями В. Сергєєвої, та сама денотативна ситуація, представлена в реченні *Хлопчик читає книгу*, в актуальних висловленнях може бути відображенням різних предикацій — реальної (актуальної) та можливої (потенційної): *Читачем книги є хлопчик; Те, що читає хлопчик, є книгою; Те, що робить хлопчик, є читанням (книги)* [30: 36]. Учені доводять, що „складне переплетення процесів предикації, актуалізації, предикативізації, їх накладання, синкретичне вираження тими самими лексико-граматичними засобами не утруднює мовленнєво-мисленнєвого процесу" [Там само: 33], а слугує для реалізації принципу економії (А. Загнітко, В. Карпалюк, З. Олійник та ін.). Отже, прибічники комунікативного напряму визначають предикацію як репрезентант речення-висловлення; у типових випадках, за їх спостереженнями, предикація збігається з категорією актуального членування: фокус теми — предикований, а фокус реми — предикувальний компоненти.

Предикація як формальна основа речення

У формально-граматичному плані предикацію кваліфікують із послідовним опертям на не менш вагомні синтаксичні поняття: 1) на *присудковість*: визнання предикації як функції дієслівного комплексу, тобто фактично предикація ототожнена з *присудковістю* (О. Мельничук, Г. Удовиченко та ін.); 2) на *предикативність* як головну граматичну ознаку простого речення загалом.

За другого підходу вчені розуміють предикацію винятково як: *відношення між елементами двоскладного речення*, частіше між підметом і дієсловом-присудком, фактично ототожнюючи категорії предикативності й предикації (Л. Булаховський; Р. Будагов; О. Руднєв; В. Адмоні; А. Грищенко; Г. Золотова; О. Бондарко; Л. Шутова; О. Зайцева та ін.) або *властивість речення загалом*, незалежно від наявності в його складі дієслова (РГ — 1954).

Формальний підхід (іноді з незначними модифікаціями) залишається надто тривким, що засвідчують академічні граматики слов'янських мов і підручникова література для вишів, у яких визначення речення ґрунтується на морфологічних категоріях дієслова, і тим самим дієслово і присудок ототожнюються.

Помітне місце в теоретичному осмисленні предикації посіли праці чеських мовознавців, яких об'єднало намагання дослідити системні універсали, властиві слов'янському реченню загалом. „Встановити структурні (тобто закріплені в системі) типи речення і потім співмірно їх порівнювати означає врахувати насамперед те, як сконструйовано предикаційне ядро речення. Предикаційне (або граматичне) ядро визначає характер головних членів речення. Питому вагу при цьому завжди має предикат, оскільки він міститься в усіх структурних типах речення" [25: 182]. Інші вчені зазначають, що предикація зазвичай буває основою речення, якщо „формальне ядро є /.../ семан-

тично двочленним, /.../ предикація — це загальне відношення між обома складниками формального ядра" [27: 225]. Предикативну ознаку приписують субстанції в певному часовому й модальному плані, а також у стосунку до особи (В. Матезіус, В. Граб'є, Ф. Копечний, Фр. Травнічек та ін.).

У розвитку теоретичних засад розуміння специфіки синтаксичних категорій суттєву роль відіграли спостереження й узагальнення, висловлені прибічниками структурного напряму в мовознавстві. Разом з цим широко розгорнене вивчення синтаксичної системи показало відсутність єдиного погляду на низку принципових питань досліджуваної проблеми. Відомо, що В.Виноградов вбачав значення і роль загальної категорії *предикативності* у стосунку змісту речення до дійсності [4: 17], натомість О. Смирницький у такому ж значенні вживає термін *предикація*, визначаючи її як „віднесення висловлення до дійсності”, точніше „віднесення певного змісту висловлення до дійсності в абстракції від цього змісту” [31: 102, 107].

Предикативність як вираження предикації — „стосунку змісту висловлення (речення) до дійсності — повідомлення про дійсність” — розуміє О. Ахманова (1955).

Деякі вчені вважають, що традиційне визначення предикативності збігається з визначенням модальності. Зокрема, Є. Галкіна-Федорук трактує предикативність як „модальне ствердження або заперечення зв'язку ознак підмета, позначених у присудку різними засобами. І влучніше ці відношення назвати присудковими, а ствердження чи заперечення позначених ознак підмета називати присудковістю. Предикативністю ж необхідно називати стверджувальний чи заперечний зв'язок логічного предиката з логічним суб'єктом” [8: 35 — 36]. На нашу думку, авторка не зовсім чітко розмежовує логічний зв'язок між поняттями й уявленнями та граматичний зв'язок між членами речення. Спробу такого розмежування зробив О. Савченко, запропонувавши розрізняти предикативність граматичну й логічну. Віднесеність змісту речення до дійсності, стверджує вчений, є властивістю не самого речення як синтаксичної одиниці, а вираженої в ньому думки, отже, це є логічна предикативність. Граматична предикативність мусить бути зв'язана з граматичними засобами вираження: вона полягає в предикативному сполученні двох головних членів [29: 7]. На необхідності розмежування логічної та граматичної категорій предикативності наголошує також Н. Сазонова (1969).

Предикація як семантична сутність

Починаючи з 70–80-х років ХХ ст., предикативність послідовно поєднують із морфологічним вираженням, а предикацію розглядають із урахуванням значеннєвих параметрів у структурно-семантичному аспекті.

Необхідність застосування формально-змістового критерію до вивчення предикації обґрунтовує, зокрема, Г. Колшанський, „...а саме

як співвідношення понятійного одиничного та загального характеру (у широкому розумінні — включення суб'єкта до класу предиката з усіма можливими варіаціями аж до рівності за обсягом суб'єкта і предиката — в логічному плані) і як найрізноманітнішу форму зв'язку групи слів, тобто членів речення (порядок слів, узгодження, інтонація, присудкові показники тощо) в мовному плані" [16: 28]. Із цього випливає, що людська думка не хаотичне зчеплення окремих кілець, фрагментів у певній послідовності, а структурно-організоване ідеальне утворення, яке відбиває закономірності існування світу. Комунікація ж — не звичайне суположення одиниць, наприклад слів, а граматично й семантично упорядкована, організована структура, що передає внутрішньо упорядкований спосіб існування речей, предметів, їх властивостей і відношень [Там само]. П.Лекант визначає предикацію як „приписування ознаки предмету висловлення за посередництва двох сполучних компонентів речення" [20: 8]. Відношення ознаки до предмета у мовленнєвому акті встановлює сам мовець: „Предикації властивий ефект безпосередності, унаочнення, тобто вираження зазначеного поєднання понять відбувається у процесі спілкування — „на очах" у мовця і співбесідника [19: 71]. Предикацію як об'єднання двох понять суб'єктно-предикатним зв'язком, синтагматичними відношеннями „означуване-означене" вивчають О. Камініна, О. Сиротиніна, А. Прияткіна, О. Бліндус та ін. Оскільки суб'єктом мисленнєвої діяльності є людина, то „акт предикації та двочленна суб'єктно-предикатна структура думки /.../ належить до суб'єктивного ряду" [32: 51]. У предикації, яка „конструє речення як особливий лінгвістичний феномен", співвідношення власне семантичних і прагматичних компонентів, стверджують учені, набуває такого вигляду: *Сит+Я*, де *Сит* — денотативно-референтна співвіднесеність, а *Я* — прагматичні компоненти, що характеризують стосунок ситуації до мовця [33: 106 — 107].

Відзначимо, що деякі мовознавці ототожнюють предикацію з пропозицією, глибинною структурою (Ю. Степанов, Л. Невідомська) або розглядають її як акт творення пропозиції, тобто поєднання *S* (аргумента) і *P* (предиката) (У. Чейф). Ще одна істотна відмінність витлумачення предикації полягає в тому, що, на думку граматистів, речення не включаються в текст, а вичленовуються з нього; акти предикації лише дають змогу лінійно розгорнути семантичний зміст тексту, квантуючи його на послідовні порції інформації (І. Сусов, В. Єрхов). В.Красних, послуговуючись засадами мотиваційно-цільового аналізу, розглядає текст як ієрархію різнопланових смислових блоків — предикації, тобто семантико-смислових зв'язків, суттєвих з погляду реалізації основного задуму [18: 118]. Сутність цієї ідеї полягає в наступному: якщо речення репрезентує пропозицію, то семантична структура тексту постає своєрідною множиною пропозицій $p_1; p_2; \dots p_n$. За поверхневої маніфестації такої множини текст являє собою сукупність пропозитивних номінацій, поєднаних на семантичному ґрунті. Проте,

яким чином вона буде представлена в поверхневій структурі, цілком залежить від волі автора.

Отже, говорити про головні ознаки речення можна за умови чіткого розмежування й уточнення трьох понять: предикація, предикативність і присудковість. П. Коструба пропонує це зробити, беручи до уваги словотворчу будову термінів, а також традицію їх уживання. За міркуванням мовознавця, назва **предикація** — це "віддієслівний іменник абстрактного значення, що означає акт нашої мислі, яким ми певному предметові приписуємо якусь наявну ознаку (або її відсутність) відносно якогось часу, хоч би й необмеженого, або стверджуємо, що якийсь процес відбувається, якийсь стан триває у певному часі.

Термін **предикативність** має дуже прозору словотворчу будову: прикметникова основа і суфікс **-ість** указують на те, що це назва опредмеченої ознаки. /.../Як ознака певної форми слова, наприклад, особової форми дієслова, предикативність — це здатність виражати предикацію. /.../**Присудковість** — це ознака таких комунікативних одиниць мови, у яких предикація виражається за допомогою присудка" [17: 8].

Найприйнятнішим у нашому дослідженні є синтаксична концепція І. Вихованця: синтаксичні категорії предикативності, предикації та предикатності неоднорідні за своєю природою і стосуються різних внутрішньоаспектних відмінностей [5: 31]. Учений переконливо розв'язав питання про співвідношення граматичного та актуального (сислового) членування речення. На думку І. Вихованця, закріплену в сучасному мовознавстві комунікативну категорію предикативності як комплексну категорію, що складається з категорій часу, модальності й особи, потрібно перейменувати, замінивши це поняття терміном „надкатегорія реченнєвої актуалізації" та доповнивши останню ще одним складником — категорією актуального членування [Там само: 27]. У такому розумінні речення-висловлення в тексті — це триядерна структура, комунікативне ядро якої оформлене надкатегорією актуалізації; формально-синтаксичне ядро — категорією предикативності, що вказує на взаємозв'язок (взаємозалежність) підмета і присудка у простому двоскладному реченні; семантико-синтаксичне ядро — категорією предикації, що стосується суб'єктно-предикатних відношень [Там само: 29]. Як вважає А. Загнітко, „предикативність — це граматичне втілення предикації" [12: 3], є й протилежні погляди (див. праці Ю. Єщенко, В. Николаєвої, О. Жаборюк).

Предикація в аспекті синтаксичної номінації

Незаперечним є і той факт, що в тому самому реченні поєднано декілька змістових і формальних структур. На думку А. Загнітка, це: 1) „пропозитивна (предикатно-аргументна); 2) предикативна (суб'єктно-предикатна); 3) актуалізаційна (рематематична); 4) інтенційна (комунікативно-прагматична, мовленнєвоактова)" структури речення [12: 3]. У цьому аспекті цікавим є витлумачення предикації, яке

спирається на ідею двопланового модусу існування мови: *мова як система* узагальнених, потенційних знаків і моделей їх сполучуваності і *мовлення* як реальна форма маніфестації мови, конкретна реалізація цієї системи (Ф. де Сосюр), *мова як комплекс категорій*, що існують *in potentia*, й *мова як* безперервно повторюваний процес (І. Бодуен де Куртене). Суть цієї ідеї полягає в тому, щоб розрізнити предикацію в мові та предикацію в мовленні, відношення між якими є аналогічними до відношень інших мовних явищ і одиниць у системі мови й мовлення.

Предикація в системі мови, що містить лише моделі для втілення конкретного предикаційного акту, — це „предикація взагалі”, тобто потенційне відношення між носієм предикативної ознаки і предикативною ознакою. Предикативне відношення в реченні характеризується з огляду на можливість виразити значення істинності / неістинності (з урахуванням суспільної свідомості, „узагальненого мовця”).

У мовленні предикаційний акт — це окремий мінімальний мисленнєвий акт, у якому конкретному носієві предикативної ознаки приписується предикативна ознака, — стверджує В. Іванова в дисертаційному дослідженні „Речення, висловлення: системно-функціональний аспект” (2001). Саме тому предикація у висловленні спричинена поглядом мовця в межах певного дискурсу і пов’язана з повідомленням слухачеві стверджуваної мовцем характеристикації предикованого предикувальним.

„Унаслідок цієї своєї властивості мова становить своєрідну систему віртуальних знаків, що реалізується та відтворюється в мовленні, достатньо жорстку, щоб забезпечити спілкування і взаєморозуміння між членами мовної спільноти, і достатньо гнучку, щоб виражати багатоманітність думок, інтонацій, почуттів користувачів мови” [36: 36]. Отже, мова людини — це семіотична система з подвійною структурцією її одиниць (у системі засобів і в мовленні), з дворазовим їх означуванням: 1) як два види знаків: номінативні та предикативні; знаки-найменування і знаки-повідомлення (Т. Булигіна); часткові й повні знаки (В. Гак); знаки й семи [Prieto, 1964; Buysens, 1967]; 2) як два види семіологічних значущостей — значення і смислу (Frege, 1977); номінативна й синтагматична цінність знака (Г. Уфимцева); 3) як два принципи означування системних засобів — семіологічний і семантичний (Е. Бенвеніст).

Типовими репрезентантами *номінативних знаків* є повнозначні слова і словосполучення, що виражають узагальнене поняття про багатоманітність світу речей та ідей, тобто мають значення (О. Кубрякова, Т. Туліна, В. Телія та ін.); *предикативні знаки* — це насамперед висловлення і повідомлення, співвідносні з конкретними ситуаціями матеріального й духовного світу людини (виражають смисл) (Н. Арутюнова, В. Гак, К. Городенська, Н. Гуйванюк та ін.). Отже, семіотичний спосіб означування діє в номінативній сфері; семантичний — у сфері предикації: „семіотичне (знак) має пізнаватися, семантичне (мовлен-

ня) має бути зрозумілим” [3: 88]. Елементарними семіологічними функціями мови вважають номінацію, предикацію, локацію (Ю. Степанов, Д. Едельман, Н. Гуйванюк, М. Мірченко та ін.). Так з’явилося вчення про „пропозитивну номінацію”, властиву реченню загалом чи окремим його компонентам — т. зв. „пропозитивним знакам”. Н. Гуйванюк, пишучи про номінати, різні за структурою та семантикою, які забезпечують потреби мовців не лише в плані відображення дійсності, позначення різних фактів і ситуацій, але й у плані кореферентності (вибору), вважає питання співвідношення номінації та предикації однією з центральних проблем сучасної синтаксичної теорії [10: 175]. Спроба підійти до поняття предикації з погляду знакової теорії мови цікава й перспективна.

Отже, поняття *логічного суб’єкта / предиката, психологічного суб’єкта / предиката, даного / нового* становлять те саме явище, розглядане у різних аспектах: логічний суб’єкт / предикат — з позиції суб’єкта думки; дане / нове — з погляду суб’єкта мовлення з огляду на слухача; а психологічний суб’єкт / предикат — під кутом зору слухача, суб’єкта сприйняття інформації. Труднощі гносеологічного розмежування цих понять спричинені тим, що ті самі лексико-граматичні засоби слугують для маркування різних явищ. Спостерігаємо поліфункціональність цих маркерів, синкретизм форм, суміщення в одному елементі декількох різнорідних граматичних явищ. Для речення мова встановлює лише регулярні схеми, віддаючи їх індивідуальне оформлення на волю мовця. Пошуки й опис механізму предикації, виявів відкритих і прихованих способів фіксації думки в мові на рівні речення збагачують сучасне вчення про речення-висловлення, спрямоване на розкриття національної специфіки оформлення думки в різних типах граматичної організації.

1. Андрієвська О.О. Смысловые чинники порядка слов в реченні // Філологічний збірник Київського державного університету імені Т.Г.Шевченка. — К., 1952. — № 4. — С. 77 — 83.
2. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл: логико-семантические проблемы. — М., 1976. — 383 с.
3. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Пер. с фр.; под ред. Ю.С.Степанова. — М., 1974. — 447 с.
4. Вишгородов В.В. Некоторые задачи изучения синтаксиса простого предложения (На материале русского языка) // Вопросы языкознания. — 1954. — № 1. — С. 3 — 29.
5. Вихованець І.Р. Навколо проблем предикативності, предикації і предикатності // Українська мова. — 2002. — №1. — С. 25 — 31.
6. Всеволодова М.В. Синтаксеми и строевые категории предложения в рамках функционально-коммуникативного синтаксиса (к вопросу о предикативности, предикации и членах предложения) // Вестник Московского университета. — Сер. 9: Филология. — 2000. — № 1. — С. 75 — 95.
7. Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка: Синтаксис. — М., 1986. — 220 с.
8. Галкина-Федорук Е.М. Безличные предложения в современном русском языке. — М., 1958. — 189 с.

9. *Городенська К.Г.* Деривація синтаксичних одиниць / Ін-т мовознавства; Відп. ред. І.Р.Вихованець. — К., 1991. — 192 с.
10. *Гуйванюк Н.* Номінативна деривація і кореферентність синтаксичних одиниць // Науковий вісник Чернівецького університету. — Вип. 276 — 277: Слов'янська філологія. — Зб. наук пр.: До 130-річчя заснування Чернівецького ун-ту. — Чернівці, 2006. — С. 174 — 179.
11. *Даниленко А.І.* Предикати, відмінки і діатези в українській мові: історичний і типологічний аспекти. — Харків, 2003. — 512 с
12. *Загітко А.П.* Прагматичний аспект речення і прагматичний рівень висловлення // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії: Зб. наук. пр. Рівненського держ. гуманітарного ун-ту. — Вип. 13. — Рівне, 2005. — С. 3–7.
13. *Залевская А.А.* Специфика единиц и механизмов индивидуального лексикона // Психолингвистические исследования значения слова и понимание текста. — Калинин, 1988. — С. 5 — 14.
14. *Каранська М.У.* Синтаксичні рівні, парадигми і моделі речень з погляду взаємовідношень // Вісник Київського університету. Сер. філології. — №13. — К., 1972. — С. 78 —90.
15. *Кацнельсон С.Д.* Содержание слова, значение и обозначение. — М.; Л., 1965. — 110 с.
16. *Колишанский Г.В.* Некоторые вопросы семантики языка в гносеологическом аспекте // Принципы и методы семантических исследований / Отв. ред. чл.-корр. АН СССР В.Н.Ярцева. — М., 1976. — С. 5 — 31.
17. *Коструба П.П.* Поняття предикативності і проблема класифікації комунікативних одиниць мови // Проблеми синтаксису: Праці міжвузів. наук. конф. з питань синтаксису (Львів, 25 — 28 січня 1962 р.). — Львів, 1963. — С. 3 — 9.
18. *Красных В.В.* "Свой среди чужих": Миф или реальность? — М., 2003. — 375 с.
19. *Лекант П.А.* Виды предикаций и структура простого предложения // Лингвистический сборник. — М., 1975. — Вып. 4. — С. 70 — 80.
20. *Лекант П.А.* Предикативная структура предложения // Средства выражения предикативных значений предложения. — М., 1983. — С. 3 — 11.
21. *Лосев А.Ф.* Специфика языкового знака в связи с пониманием языка как непосредственной действительности мысли // Известия АН СССР. — Сер. лит. и яз. — 1976. — Т. 35. — № 5. — С. 395 — 407.
22. *Манаенко Т.Н.* Предикация, предикативность и пропозиция в аспекте "информационного" осложнения предложения // Научные доклады высшей школы: Филологические науки. — 2004. — № 2. — С. 59 — 68.
23. *Мельников Г.П.* Сущность предикации и способы её языкового выражения // Инвариантные синтаксические значения и структура предложения. — М., 1969. — С. 116 — 125.
24. *Мірченко М.В.* Структура синтаксичних категорій: Монографія. — Вид. 2-ге, переробл. — Луцьк, 2004. — 393 с.
25. *Мразек Р.* Типология славянского простого предложения // Языкознание в Чехословакии 1956 — 1974. — М., 1978. — С. 181 — 188.
26. *Панфилов В.В.* Грамматика и логика. — М.; Л., 1963. — 79 с.
27. *Попела Я.* К вопросу о предикации в современном русском и чешском языке // Языкознание в Чехословакии 1956 — 1974. — М., 1978. — С. 216 —231.
28. *Распопов И.П.* Актуальное членение предложения. — Уфа, 1961. — 163 с.
29. *Савченко О.* Предикативне сполучення слів // Проблеми синтаксису: Праці міжвузів. наук. конф. з питань синтаксису (Львів, 25 — 28 січня 1962 р.). — Львів, 1962. — С. 3 — 8.
30. *Сергеева В.И.* Лингвистическая сущность предикации // Прагматика и семантика языковых единиц. — Калинин, 1984. — С. 30 — 36.
31. *Смирницкий А.И.* Синтаксис английского языка. — М., 1957. — 286 с.
32. *Сусов И.П.* Семантическая структура предложения. — Тула, 1973. — 143 с.
33. *Сусов И.П.* Предложение как лингвосомиотический феномен // Вопросы романо-германской филологии: Сб. научн. тр. — Вып. 112. — М., 1977. — С. 97 — 108.
34. Сучасна українська мова / За ред. О.Д. Пономарева. — К., 1997. — 400 с.

35. Сучасна українська мова: Підручник / М.Я. Плющ, С.П. Бевзенко, Н.Я. Грипас та ін.; За ред. М.Я. Плющ. — 3-тє вид., стереот. — К., 2001. — 430 с.
36. Уфимцева А. А. Семантический аспект языковых знаков // Принципы и методы семантических исследований / Отв. ред. чл-корр. АН СССР В.Н.Ярцева. — М., 1976. — С. 31 — 46.
37. Шахнарович А.М. Семантические аспекты онтогенеза синтаксиса // Прагматические и семантические аспекты синтаксиса: Сб. научн. тр. — Калинин, 1985. — С. 36 — 41.
38. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: Підручник. — К., 2004. — 408 с.
39. Бйім Х. К истолкованию понятия предикации в рамках порождающей семантики // Структурно-математические методы моделирования языка: Сб. науч. тр. — 4.2. — К., 1970. — С. 148 — 149.
40. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н.Ярцева. — 2-е изд. — М, 1998. — 685 с.

Olena Kulbabska

MODERN INTERPRETATIONS OF THE CATEGORY OF PREDICATION IN LINGUISTICS

The linguistic status of the category of predication are found out in the article. Different methods, approaches for the analyze of structure of sentence are considered in the work. Some conclusion are made: the logical subject / predicate, the psychological subject / predicate, known / new are one the same categories, but found out in different aspects. The connection of some aspects in studying of predication gives opportunities for theoretical and practical decision such actual problems in modern linguistics: question about classification of simple sentence, syntactic connection and semantics-syntactic relation the connection between sentence and text.

Keywords: theory, category, language, speech, predication, predicativity.

Мовна мозаїка

ПРАВИЛЬНО ПЕРЕДАВАЙМО СЛОВ'ЯНСЬКІ ВЛАСНІ НАЗВИ

Сьогодні можна прочитати і почути *Коштуни́ца*, *Коштуница* і *Коштуниця*, *Кустури́ца*, *Кустурица* і *Кустуриця*, *Мітрови́ца*, *Мітровица*, *Митровица* і *Митровиця*, *Сребрени́ца*, *Сребреница* і *Сребрениця* та ін., пор.: Місто Косовська **Мітрови́ца**, поділене навпіл на албанську та сербську частини, надовго залишиться одним із символів протистояння двох народів (Україна молода, 18 лютого 2009); Перше [звинувачення] стосується злочинів, які були скоєні в Боснії і Герцеговині в 1992 році, друге – бійні в **Сребрениці** в липні 1995 року... (Україна молода, 18 лютого 2009). У цих прізвищах та власних географічних назвах, належних до південнослов'янських мов, голосний **и(і)** треба передавати в українській мові через **и** (див.: Український правопис. — К.: Наук. думка, 2007, §104, п. 5, с. 132). Після **ц** потрібно писати **я**, бо в українських прізвищах і топонімах у цій позиції він м'який, пор.: *Малови́ця*, *Блистави́ця*, *Мідяни́ця*, *Брусни́ця* та ін.

Отже, в українській мові правильно вживати Воїслав **Коштуни́ця**, сербський митець Емір **Кустури́ця**, місто Косовська **Митрови́ця**, трагічні події в **Сребрениці**.

Катерина Городенська